

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
суїцидальному акті, в якому людина націлена на власне самознищення, тобто на знищення у самій собі «внутрішньої» (а відповідно до засобу певною мірою і зовнішньої) людини, а головне, людини, що відчуває.

Не слід забувати, що тривала криза у житті окремої людини поступово призводить до збіднення її духовного світу, зумовлюючи особистісну деградацію, відчуваючи плин чи стан якої людина може кинути виклик Природі, згідно з Законами якої вона народилася. Більш того, зовнішній вакуум, оточуючий людину, нівечить її душу і може призвести до прийняття трагічного рішення.

Іншими словами, ніщо не може замінити людині теплі й щирі взаємостосунки з Іншими, увагу з їх боку та любов, як рушій духовного людського збагачення.

Перспективи. Дана стаття у подальшому послугує підґрунтям для соціально-філософського аналізу вкових особливостей суїцидальної мотивації, зокрема стосовно зрілого й літнього періодів людського життя.

Бібліографічні посилання

1. **Гроллман Э.** Суицид: превенция, интервенция, поственция / Э. Гроллман // Суицидология: Прошлое и настоящее: Проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах. – М.: Когито-Центр, 2001. – С. 270 – 352.
2. **Юрьева Л. Н.** Клиническая суицидология: Монография / Л. Н. Юрьева. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 472 с.

Надійшла до редколегії 10.01.2012

УДК 165.6

С. Ш. Айтов

*Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. А. Лазаряна*

КОГНИТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СТАРОДАВНІХ КУЛЬТУР У ФРАНЦУЗЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ ІСТО- РИЧНОМУ ПІЗНАННІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

Проаналізовано пізнавальні підходи М. С. Грушевського та Л. Леві-Брюля до вивчення ментальності стародавніх культур.

Ключові слова: когнітивні підходи, мислення, ментальність, наукова взаємодія.

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури

Проанализированы познавательные подходы М. С. Грушевского и Л. Леви-Брюля к изучению ментальности древних культур.

Ключевые слова: когнитивные подходы, мышление, ментальность, научное взаимодействие.

Analysis of cognitive approaches M.S.Hrushevsky and L. Levy Brul to study the mentality of ancient cultures.

Keywords: cognitive approaches, thinking and mentality, scientific cooperation.

Проблемою роботи є вивчення логіко-методологічних засад взаємодії історичного пізнання України та країн Західної Європи, яка різними шляхами відбувалася у першій третині ХХ ст.

Метою роботи виступає аналіз когнітивного діалогу видатних представників історичного і соціально-гуманітарного пізнання України та Франції, М. С. Грушевського та Л. Леви-Брюля у філософсько-науковому та історично-науковому аспектах.

Аналіз літератури. Слід зазначити, що вивчення проблем ментальності стародавніх культур М. С. Грушевським та Л. Леви Брюлем в їх науковому діалозі є мало дослідженими. Стосовно М. С. Грушевського, популярними у науковців виступають, зокрема, такі теми досліджень, як його історіософія та висвітлення вченим подієвої історії України. Аналіз цієї тематики знайшов відображення у роботах таких дослідників, як І. Витанович, В. Петров, В. Наулко, О. Грицак та ін.

Загальновідомою є наукова зацікавленість М. С. Грушевського студіями над ранньою історією українського етносу і його предків. Цей когнітивний напрямок у творчості вченого знайшов, очевидно, найбільш повне втілення у I томі «Історії української літератури», присвяченої аналізу фольклорних й історичних витоків вітчизняної літературної традиції. Разом з тим досить малодослідженим лишається питання про співвідношення методологічних підходів М. С. Грушевського до вивчення культури прадавніх етносів, які мешкали на території України й предків українців, та концепцій дослідження праісторичного світу і стародавніх цивілізацій, сучасних автору «Історії України – Русі» іноземних вчених. Найвідоміших дослідників у галузі вивчення праісторичних основ людства був французький антрополог і етнолог Л. Леви-Брюль (1857–1939). Твори його викликали наукову зацікавленість не тільки фахівців у сфері студій дослідника, але і соціологів, істориків, філософів [15, с. 222]. Серед фундаментальних праць французького вченого слід згадати, зокрема, «Мислительні функції у нижчих суспільствах» (1910), «Первісне мислення» (1922), «Первісна душа» (1927). Найбільший інтерес європейської наукової спільноти викликала концепція Л. Леви – Брюля, згідно з якою існує якісна різниця між мисленням «примітивної» та сучасної людини. На думку дослідника, «примітивне мислення інакше орієнтоване, його процеси відбуваються зовсім по-іншому. Там де європейці шукають повторних (секундарних) причин і де європейці намагаються знайти сталі попередні моменти... первісне мислення звертає увагу виключно на

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
містичні причини дій, які воно відчуває скрізь. Воно підпорядковується закону партиципації (причетності); воно в цих випадках звертається до протиріч, які не може терпіти розум сучасної людини» [10, с. 4]. Важливою причиною відмінності мислення первісної і сучасної людини Л. Леві-Брюль вважає також різницю у соціальних середовищах і їх сприйняття [7, с. 25].

Проаналізувавши величезний масив інформації з етнічного розвитку різних народів, вчений доводив, що примітивне мислення неможливо розглядати як мислення дитини або невротика, і що сучасна йому наука мусить відійти від білої, дорослої, цивілізованої людини як від єдиного об'єкта дослідження. Головною помилкою наукових опонентів Л. Леві – Брюль вважав їх інтелектуальний стереотип, згідно з яким відправним пунктом вивчень психології праісторичних культур було дослідження індивідуальної людини і законів індивідуальної психіки [12, с. VIII]. Згідно з соціопсихологічними концепціями свого старшого колеги, Е. Дюркгейма, Л. Леві-Брюль бачить найістотнішу особливість мислення прадавніх етнічних спільнот у їх підпорядкованості колективним, а не індивідуальним уявленням [15, с. 222]. Вказуючи на актуальність дослідження «колективних уявлень», вчений відзначає ефективність вивчення цього психологічного феномена, «його зв'язків і сполучень у нижчих суспільствах, що зможе... пролити світло на генезу категорій та логічних принципів сучасної людини» [8, с. 5]. Відповідно до концепції Е. Дюркгейма, дослідник вважає, що ряди соціальних фактів тісно пов'язані між собою і взаємно зумовлюють один одного. На його думку, певний тип суспільства, який має власні соціальні й правові засади, буде генерувати і певний тип мислення, відповідно до вказаних основ. Тим більше, ... що самі соціальні засади і право у власній основі є певним аспектом, або формою, колективних уявлень та їх сполучення [8, с. 13] Важливим елементом етнологічної теорії Л. Леві-Брюля було бачення ним мислення первісної людини як мислення «паралогічного». Дослідник наголошував на необхідності точного тлумачення терміна «паралогічний» – як мислення, яке ґрунтується на соціальних зв'язках, але не на раціональних логічних операціях [9, с. 49]. Він заперечував проти недооцінки цього типу мислення, особливо ідеологами «цивілізації» [10, с. 3].

Процес мислення «примітивної людини», за концепцією французького дослідника, відбувається відповідно до закону партиципації. Аргументуючи власну теорію, вчений зазначав: «Те, що цивілізована людини називає... причиною, залежність між подіями та явищами, або зовсім не розуміється примітивною свідомістю, або має для неї мінімальне значення. Перше місце в її свідомості... займають різновиди містичної партиципації» [9, с. 49]. Втім, на думку Л. Леві-Брюля, пралогічне мислення, може містити у своєму інтелектуальному просторі і суто логічні елементи пізнання світу та формування моделей поведінки, с. 17

Джерело: с. 17

етнології, етнічної психології, соціології, як наук, що здатні привнести нове розуміння та пояснення при аналізі історичного процесу, є глибоко притаманним науковим пошукам й

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури
методології М. С. Грушевського. Вже у I томі «Етнографічного збірника» (Львів, 1895) вчений вказував на важливе значення, яке має вивчення «...цілого укладу життя українсько-руських народних мас... для науки взагалі» [6, с. 1].

Розуміння М. С. Грушевським важливості етнологічних та етнопсихологічних студій над українознавчою проблематикою органічно впливає із загальної «наукової програми» дослідника – осягнення націогенези українського народу та його історичного шляху. Соціологічні праці вченого останнього періоду творчості (1919–1930рр.) тісно пов'язані із етнологічними дослідженнями, планами подальших історичних, українознавчих студій. І. Витанович вказував, що вивчення М. С. Грушевським первісного громадянства «...мали свою дальшу мету..., мету поглиблення української історії» [2, с. 34]. Серед проблем, що викликали науковий інтерес вченого у галузях українознавства та ранньої історії України, можна відокремити питання походження і особливостей розвитку українського етносу, його національної самосвідомості, чисельності й розселення етнічних мас [11, с. 45]. Зані напрямки наукової діяльності М. С. Грушевського об'єктивно сприяли інтелектуальному діалогу із визначними західноєвропейськими дослідниками. Зокрема із концепціями Е. Дюркгейма у галузях історичної соціології [1] і з творчістю Л. Леві-Брюля у когнітивному просторі етнології, українознавства, етнічної психології важливе місце в інтелектуальному арсеналі українського історика зайняла концепція французького етнолога Л. Леві-Брюля про пралогічне мислення. Зокрема, гіпотеза Л. Леві-Брюля про пралогічний та містичний характер мислення «первісної людини», домінування у свідомості первісних суспільств «колективних уявлень» стали, фактично, концептуальною основою досліджень М. С. Грушевського з ранньої історії української літератури. Більш того, на думку українського вченого, віра у містичне, у магічні обряди й ритуали були властиві значній частині сучасних йому українських селян, що, у свою чергу, було відображенням рис пралогічного та містичного мислення, властивого людям первісної доби. Це відлуння прадавнього мислення у свідомості сучасної людини трактувалося М. С. Грушевським як відображення стадіального інтелектуального й культурного розвитку, який мусять пройти всі народи. На його думку, «фантастичні подробиці казок... – це все переживання тих стадій культури, коли такі явища проходили так само предки індоєвропейців, як і кафрів чи індіанців» [4, с. 354]. Саме стадіальністю культурного розвитку М. С. Грушевський пояснював «подібність і однорідність казкових мотивів, незалежно від культурних заповняльних елементів» [4, с. 354]. Аналізуючи значну наукову працю Дж. Фрезера «Фольклор у Старому Завіті», вчений вказував, що «всі цивілізовані раси в тому чи іншому періоді вийшли із дикого стану, тобто із такого, в якому різні відсталі раси залишилися до нинішнього часу..., і ще довго потім, як більшість громадян (передових рас) перестали думати й вестися як дикуни, чимало слідів старини в житті та думці лишилося жити далі у звичаях та інституціях народу» [7, с. 146]. Особливий інтерес М. С. Грушевського привертала дослідження

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Філософія
сфери мислення, емоцій та переживань предків українського етносу, їх бачення світу та уявлення про світ [3, с. 9].

Серед проблем, вивчення яких змогло б пролити світло на згадані етно- та соціопсихологічні феномени, М. С. Грушевський, зокрема, вказував на українські: «сільськогосподарський календар і пов'язану з ним емпіричну агрономію, космічні поняття, ...обрядовість, що супроводжувала всі моменти господарського родинного і суспільного життя людини, саги та легенди, що пояснюють і санкціонують його, мораль і право, що нормують відносини колективу, ...поетичні жанри і лірика, епіка, драматургія (в початкових формах)» [3, с. 9].

М. С. Грушевський вказував також на необхідність вивчення «духовної культури північного регіону нашої країни, Полісся, а також мешканців гірського карпатського регіону, як таких, в яких зберігалася найбільш консервативна народна традиція...» [3, с. 12]. При зборі етнологічного матеріалу М. С. Грушевський вважав за необхідне для українських дослідників використовувати нові методи фольклорного досвіду, нові підходи у вивченні «історії людської думки, чуття, творчості» [3, с. 9]. Він відзначає, що значну концептуальну роль у масштабних українознавчих дослідженнях, що їх задумав М. С. Грушевський, мала відіграти наукова теорія Л. Леві-Брюля.

Український вчений високо оцінював наукові праці й інтелектуальні підходи французького колеги [14, с. LVIII]; [4, с. 60]. Основні положення «робочої гіпотези» Л. Леві-Брюля знайшли втілення у дослідженнях М. С. Грушевського з історії української словесності. Так, вчений у студіях над ранніми етапами розвитку літературної творчості предків українського народу вказував на збірний, колективний характер зв'язків примітивної поезії, «...який відповідав основній тенденції людської громади в цій стадії колективного життя» [4, с. 67]. Відповідно до положення теорії Л. Леві-Брюля про невідокремленість свідомості особистості від уявлень колективу, М. С. Грушевський вказував, що індивід у примітивному суспільстві слабо усвідомлює власну окремішність, бо «він занадто сильно ототожнює свої інтереси і через те поза собою не здатний уявити собі ясно індивідуальне існування...» [4, с. 68]. Вказуючи на ототожнення первісною людиною власної особи із колективом, розуму – із колективною свідомістю, М. С. Грушевський, фактично приймає положення Л. Леві-Брюля щодо «паралогічного» й «містичного» характеру мислення первісної людини. Цей діалог етнологічних й українознавчих підходів і праць М. С. Грушевського з етнологічною концепцією Л. Леві-Брюля. Вказаний діалог проявився у використанні українським вченим понять та категорій при вивченні ним психологічних особливостей ранніх українців і їх предків та літературної творчості останніх, як: «колективні уявлення», «паралогічний» і «містичний» характер мислення первісної людини та її нащадків, (які за умов консервації певних соціокультурних умов зберегли й відповідні елементи розумової, пізнавальної діяльності й бачення світу), подібно до методологічних підходів Л. Леві-Брюля, методологічні заходи українознавчих та етнологічних студій М. С. Грушевського є

Філософія Філософія і політологія в контексті сучасної культури полідисциплінарними. Вони передбачають застосування теоретичних положень і фактологічного матеріалу власне з етнології, з соціології, соціальної психології, історії літератури. Важливою складовою інтелектуального, пізнавального діалогу М. С. Грушевського і Л. Леви-Брюля слід вважати принцип толерантного, неупередженого ставлення до культур народів Азійського Сходу та Африки. Існування і зміст вказаного наукового діалогу має закономірний характер, якщо зважити на принципову позицію М. С. Грушевського щодо пристосування новаторських, креативних теорій західноєвропейських наук до вивчення етнології, історії, культури України [13, с. 74]. У свою чергу, науковий діалог з Європою був важливим етапом на шляху багатоаспектного інтегрування України в Європу, прихильником чого був автор «Історії України – Русі» [5, с. 24–27].

Бібліографічні посилання

1. **Айтов С. Ш.** М. С. Грушевський та «мова» соціології. Е. Дюркгейма / С. Ш. Айтов // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України. – Дніпропетровськ : ДДУ. – 1997.
2. **Витанович І.** Уваги до методології й історіософії Михайла Грушевського / І. Витанович // Український історик. – 1966. – N 1.
3. **Грушевський М. С.** Бережіння фольклору і дослідження побутового фольклорного матеріалу як відповідальне державне завдання / М. С. Грушевський // Україна. – 1925. – N 5.
4. **Грушевський М. С.** Історія української літератури / М. С. Грушевський. – Т. 1. – К., 1993.
5. **Грушевський М. С.** На порозі нової України / М. С. Грушевський // Народна творчість та етнографія. – 2001. – N 4.
6. **Грушевський М. С.** Передмова / М. С. Грушевський // Етнографічний збірник : У 2 т. – Львів, 1985. – Т. 1.
7. **Грушевський М. С.** Рецензія / М. С. Грушевський / Frazer J. Folklore in the Old Testament. – L., 1925 // Україна. – 1925. – N 5.
8. **Леви-Брюль Л.** Введение // Л. Леви-Брюль Первобытное мышление. – М., 1930.
9. **Леви-Брюль Л.** Первобытное мышление / Л. Леви-Брюль. – М., 1930.
10. **Леви-Брюль Л.** Предисловие автора к русскому изданию / Л. Леви-Брюль // Первобытное мышление. – М., 1930.
11. **Наулко В.** Передмова до листів Ф. Вовка до М. С. Грушевського / В. Наулко, Ю. Філіпова // Родовід. – № 15.
12. От редакции «Атеиста» // Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. – М., 1930.
13. **Петров В.** Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористиці : XIV – XX ст. / В. Петров // Народна творчість та етнографія. – 2000. – N 4.
14. **Пріцак О.** Історіографія Михайла Грушевського / О. Пріцак // Грушевський М. С. Історія України-Русі : У 2 т. – К., 1991. – Т. 1.
15. **Токарев С. А.** История зарубежной этнографии. / С. А. Токарев. – М., 1978.

Надійшла до редколегії 12.01.2012

УДК140.8

Я. В. Андруцька

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗМІНА СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ ЛЮДЕЙ ПРО ЖИТТЯ ТА СМЕРТЬ: ЯЗИЧНИЦТВО І ХРИСТІЯНСТВО

Проаналізовано світогляд язичницьких та християнських вірувань людей у добу Київської Русі, а також проведено порівняльну характеристику їх уявлень з приводу проблем життя та смерті.

Ключові слова: язичництво, християнство, життя, смерть, міфологія, Бог.

Проанализировано мировоззрение языческих и христианских верований людей в эпоху Киевской Руси, а также проведена сравнительная характеристика их представлений по поводу проблем жизни и смерти.

Ключевые слова: язычество, христианство, жизнь, смерть, мифология, Бог.

In the article the world view of heathen and Christian beliefs of people is analysed in time of Kyiv Russ, and also the conducted comparative description of their presentations concerning the problems of life and death.

Keywords: paganism, Christianity, life, death, mythology, God.

Актуальність теми. Світогляд середньовічної людини у своїй основі був релігійним. Вірування мали великий вплив на повсякденне життя людини, вони регулювали та контролювали всі сфери життя. Зміна язичницької релігії на християнство не змогла повністю викоренити язичницькі вірування зі світоглядної системи давньоруської людини. Розмістившись у народній культурі, пережитки язичництва проіснували достатньо довгий час та стали невід'ємною частиною культури українського народу. Духовність українців ґрунтується на фундаменті синкретизму місцевих язичницьких вірувань та канонів візантійського православ'я.

Феномен смерті є основою в будь-якій релігійній концепції. Вивчення уявлень наших предків про смерть та потойбічний світ є перспективним напрямом досліджень духовної і культурної спадщини українського народу.

Східнослов'янське язичництво не було замкнутою метафізичною системою і відчуло на собі вплив інших релігійних систем. Таким чином, аналіз уявлень східних слов'ян про потойбічний світ повинен допомогти з'ясувати розвиток та головні